

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA
STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U PEČUHU

ZBORNIK RADOVA S MEĐUNARODNOGA
ZNANSTVENOGA SKUPA

Zlatni danci

14

SUVREMENA DJEČJA KNJIŽEVNOST II

OSIJEK, 2013.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U PEČUHU

ZBORNİK RADOVA S MEĐUNARODNOGA
ZNA NSTVENOGA SKUPA

**ZLATNI DANCİ 14 – SUVREMENA
DJEČJA KNJIŽEVNOST II**

Osijek, 2013.

Za izdavača
Loretana Farkaš

Recenzenti
Ljudmila Vasiljeva (Lavov)
Olha Kravetz (Lavov)

Prijevod sažetaka na engleski jezik
Romana Čačija

Lektor
Goran Tanacković Faletar

Crtež na naslovnici
Ivan Lovreković, ak. slikar
Josip Pavić, ak. slikar

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne
knjižnice Osijek pod brojem 130904057

ISBN: 978-953-314-060-5

Tisak
Filozofski fakultet Osijek

Tisak pomaže Gradsko poglavarstvo Grada Osijeka *Odlukom br.*
2158/01-03/03-01-2 od 25. siječnja 2001.

Naklada
100 primjeraka

ZBORNİK RADOVA S MEĐUNARODNOGA
ZNA NSTVENOGA SKUPA

ZLATNI DANCİ 14 – SUVREMENA DJEČJA
KNJIŽEVNOST II

(Osijek, 12. i 13. travnja 2012.)

Uredila
Ana Pintarić

Mahmut Ćelik, Jovanka Denkova: OSOBEHOCTИ HA PAKCAЗИTE ЗА ДЕЦА ОД ПРВАТА ПОВОЕНА ГЕНЕРАЦИЈА ТУРСКИ ПИСАТЕЛИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	143
Dragica Haramija, Janja Batič: SODOBNE SLOVENSKE SLIKANICE, PREDSTAVLJENE NA PRIMERU PISATELЈА PETRA SVETINE	151
Lidija Bakota, Valentina Majdeniċ: DIЈETE I SLIKOVNICA – JEZIĀNA I LITERARNA KOMUNIKACIЈA (INDIVIDUALIZIRANI PRISTUP ĀITANЈU SLIKOVNICE)	171
Timea Bockovac: INOVATIVNI PRISTUPI PRI ODGOЈU DJEĀJE ĀITATELЈSKE PUBLIKE	191
Źeljko Predojeviċ: NARODNE USMENE USPAVANKE U SUVREMENO DOBA – OD KLASIFIKACIЈE DO IZVEDBE	203
Dragica Dragun, Marina Miškoviċ: SUVREMENI BROJEVNOSIMBOLIĀKI PRISTUP TRADICIO- NALNOME (NA PRIMЈERU GRIMMOVИH BAJKI)	221
Lidija Bakota, Ivana Trtanj: STILIZACIЈA TABU-RIJEĀI U HRVATSKOЈ KNЈIŹEVNOSTI ZA MLADE	247
Valentina Majdeniċ, Klaudija Hegl, Sandra Centner: MOTIVI ODRASTANЈA U HRVATSKOЈ DJEĀJOЈ KNЈIŹEVNOSTI	265
Vedrana Źivkoviċ Zebec: SUVREMENA ILI TRADICIONALNA DJEĀЈA KNЈIŹEVNOST – KNЈIŹEVNI INTERESI UĀENIKA OSNOVNIH ŹKOLA	291
Popis sudionika	309

Mahmut Ćelik
Filološki fakultet
Univerzitet „Goce Delčev“
Štip

UDK 821.512.161(497.17).09-93-32=163.3
Pregledni rad
Primljeno: 6. ožujka 2012.

Jovanka Denkova
Filološki fakultet
Univerzitet „Goce Delčev“
Štip

ОСОБЕНОСТИ НА РАСКАЗИТЕ ЗА ДЕЦА ОД ПРВАТА ПОВОЕНА ГЕНЕРАЦИЈА ТУРСКИ ПИСАТЕЛИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во оваа студија даваме осврт на расказите за деца на првата повоена генерација турски писатели во Р. Македонија, ги анализираме нивните основни карактеристики и причините што влијаеле на изборот на нивните теми. Творештвото на првата повоена генерација на турски писатели во Македонија се одвиваше во услови на повоената изградба на земјата кога општо земено се веруваше во социјализмот, а тоа се одрази и на содржината на расказите за деца. Творештвото во тој период беше отежнато поради немање на претходни примери, отсуство на богата светска, југословенска и турска детска литература во Македонија, како и немање на контакти со Р. Турција.

Клучни зборови: литература за деца, раскази, прва генерација на турски писатели.

Творештвото на првата повоена генерација турски писатели во Република Македонија (1945 – 1965) се одвиваше во услови на повоената изградба на земјата и без какви и да е контакти со матичната земја (Република Турција).

Речиси сите турски писатели од истата генерација немаа можност да се школуваат на својот мајчин јазик, што имаше силен одраз и врз нивното творештво. Исто така, оваа генерација турски писатели беше под силно влијание на владејачката идеологија, што негативно се одрази врз нивната творечка слобода.

Во нивните раскази за деца преовладуваа наметнати дидактички цели и клиширани теми (Мустафа Карахсан, Шукри Рамо, Фахри Каја).

Притоа, и меѓу овие писатели се пројавија желби за послободен израз (Нецати Зекерија, Илхами Емин).

Осврнувајќи се критички кон расказите за деца на првата повоена генерација турски писатели во Република Македонија, како и оние писатели кои дојдоа веднаш по нив, а се развија под нивно силно влијание, паѓаат во очи две основни карактеристики – од една страна ретката *инспиративност*, а, од друга страна, почестата наметливост, односно *лажност* во истите.

Двете одлики на извесен начин, помалку или повеќе, се присутни речиси кај сите писатели на оваа генерација.

Интересно е дека, колку што писател на оваа генерација е постар во години, поизразена е и карактеристиката на лажното (Мустафа Карахасан, Шукри Рамо, Фахри Каја), така што кај најмладиот член од оваа генерација (Илхами Емин), кој на извесен начин претставува мост кон втората генерација, поизразито е инспиративното во творештвото. Исто така, интересно е дека Нецати Зекерија, иако им припаѓа на писателите на првата повоена генерација турски писатели кај нас, во голем број свои раскази успешно се има ослободено од лажниот патос и паролаштво.

Политичката потреба и интерес, особено во периодот од 1945 до 1960 година, со ретки исклучоци, не соодветствуваше со интимните побуди и потреби на првата повоена генерација турски писатели, кои, сакале или не, заради барањата на времето да пишуваат не по диктат на своето срце и разум, туку според потребите на дневната политика. Како резултат на таквата состојба не се раѓаа раскази во вистинската смисла на овој збор и како внатрешна потреба на авторот, туку како потреба на конкретните политички потреби и барања, кои не можеа да им бидат блиски на децата.

Секоја литература, а особено расказот за деца, е сомнителна како уметност, ако истата не се потпира на инспиративноста, односно на личната творечка потреба и намера. Таквата литература, односно расказ, не може да биде резултат на креативен чин, туку индиректно исполнување на така да се каже „политичка задача“, далеку од можноста во истата да се најдат естетски елементи и својства, неопходни за секое вистинско уметничко дело.

Овде се соочуваме со прашањето: која беше мотивацијата за создавање раскази за деца кај првата повоена генерација турски писатели кај нас?

Секако во прв ред, тоа беше идеолошката потреба и барање на новоснованата, комунистичка власт во нашата земја по Втората Светска Војна, кога кон крајот на 1944 година веќе беше ослободен поголемиот дел од земјата. Првите раскази за деца напишани на турски јазик кај нас

не дојдоа како внатрешна потреба на авторот истиот за да се ослободи од тешкиот внатрешен товар на конкретната содржина која со години била носена и тлеела во авторот, туку како еден вид исполнување на „парти-ска задача“, што не можеше да роди трајни дела. Можеби, под влијание на настаните врзани за потребата од брза обнова на разурнатата земја, авторите од првата повоена генерација турски писатели кај нас и не беа свесни оти пишуваат под некаков си диктат. Можеби борбениот занес кај некои од нив, меѓу кои имаше и директни учесници во отпорот или борбата против окупаторот (Мустафа Карахасан и Шукри Рамо), создаде услови во прво време повеќе да се размислува за идејната, отколку за уметничката страна на, на пример, еден расказ за деца.

Кои и да беа причините за тоа, со ништо не може да се оправда настанувањето на раскази во кои уметничкото во нив е потиснато од идејни, идеолошки или политички побуди, бидејќи сè што е надвор од уметничкото, односно естетското во еден расказ за деца, му штети и на општото воспитание на децата. Таквите раскази слободно можеме да ги наречеме лажни, а не инспиративни, необедливи, односно сомнителни во однос на својата уметничка вредност и квалитет.

Се разбира дека во расказите за деца на првата повоена генерација турски писатели кај нас имаше и позитивни примери („Записи од затворот“ на Мустафа Карахасан, насловниот расказ од книгата раскази „Децата од нашата улица“ и други слични раскази на Нецати Зекерија, раскази од видот на „Слободата“ на Нусрет Дишо Улку, расказот „Три палта“ на Реџеп Мурат Бугарич, првите неколку глави од романот „Сид што оди“ на Илхами Емин кои делуваат како одделни раскази за деца, итн.). Во овие раскази за деца наоѓаме автентичен свет на детето, прикажан со човечка топлина и убедливост, како и елементи на естетски план. Тоа доаѓаше од фактот дека спомнатите и ним слични раскази беа инспирирани од интимниот свет на авторот и неговото сопствено детство и рана младост.

Ваквите наши размислувања наведуваат на мислата, според која сè што е напишано за деца не треба да се прифати и како уметничка литература. Вистинската литература за деца е само онаа што децата ќе ја прифатат како нешто блиско за нив и нивните најчисти детски желби, сонцата, барања и побуди.

Убедливоста на расказите за деца се значаен фактор и за тоа детето да стане активен чинител и субјект, а не објект во творештвото. Преку расказите детето сознава многу настани и ликови кои ќе го инспирираат на активно делување не само во семејството, туку и во училиштето, а и во дружењето со своите врстници на улица и на разни културни и спортски манифестации, со што ќе се мотивира на дружељубивост, другарство и други позитивни својства во животот.

Во расказите за деца, преку луѓето и предметите кои ги опкружуваат, кај детето треба да се всадува, пред сè, естетско доживување и возбуда.

„Ако едно дело детето не го возбудува, не ги разбранува неговите емоции, ако пред детето се претставува само како шема во која е инплицирана некоја поука или некое сознание, тогаш тоа дело го одбива детето, не може да се вреже во неговото сеќавање.”¹

Заедништвото и сожителството меѓу граѓаните на Република Македонија, без разлика на нивната национална, јазичка, верска или расна припадност, не треба да се доживува преку сувопарни слогани (како што е случај во некои раскази на Шукри Рамо), туку низ уметнички приказани и оживеани настани, доживувања и ликови. Позитивното, на пример, во борбата против окупаторот, првите денови и години од изградбата на земјата по завршувањето на војната, братството и единството на нашите народи и етнички групи, не требаше и не треба да се наметнува, туку да се извлекува од самиот живот и неговите најразлични манифестации, што за жал, мошне ретко се среќава во првите раскази за деца на слична тема кај писателите за деца на првата повоена генерација турски писатели кај нас.

Убавината и животниот оптимизам во расказите за деца треба да проверејува низ самото дејство, а не да се прикажува преку надворешни манифестации. Навиките, на пример за чистота кај децата на инвентивен начин се прикажани преку бегањето на крпата за бришење и салунот затоа што детето се обидува да ги употреби пред да се измие со вода, што го забележуваме во расказ од Мустафа Карахасан, какви за жал, претставуваат реткост од овој вид раскази за деца со фантастична содржина кај првата повена генерација турски писатели кај нас.

Најубедлив писател на првата повоена генерација турски писатели за деца во поглед прикажувањето на детскиот свет во своите раскази е Нецати Зекерија, чии што раскази за Орхан со право се вбројуваат меѓу најдоброто напишано на турски јазик во литературата за деца во Република Македонија до денес.

Писателите за деца од сите генерации турски писатели кај нас треба еднаш засекогаш да станат свесни оти да се пишува за најмладите не само што е мошне тешка, но и исклучително одговорна, па, сепак, најблагодородна задача, бидејќи расказот е најблискиот и најсигурен пат што води до детската душа и срце.

Расказите за деца треба да го поттикнуваат детето на активен однос кон сè што е позитивно во животот.

¹ Мицковиќ Натка, Детето и литературата за деца, Македонска Книга, Скопје, 1985, стр. 9.

Најпосле, читајќи квалитетни раскази за деца, и самите деца кои ќе покажат интерес за пишување, ќе ги сторат своите први чекори во пишување раскази или други книжевни творби.

Литературата за деца на Турската народност во Р Македонија претставува една незаобиколна појава која ја негуваат скоро сите автори од најразлични генерации и тоа почнувајќи од ослободувањето до денес.² Академик Милан Ѓурчинов истакнува дека тоа го наметнале и „педагошките потреби за школување на децата на Турската заедница на мајчин јазик”.

Овде може да се наведува имиња на повеќето писатели од Република Турција кои искажале свои пофални мислења за творештвото на турските писатели во Република Македонија, меѓу кои се наоѓаат и Октај Акбал, Азиз Несин, Фазил Хисни Дагларџа, Мелих Џевдет Андај и други. Притоа посебно треба да се цитираат зборовите на Октај Акбал, кој вели: „Би истакнал дека литературата за деца на Турците во Југославија е посилна и побогата и од литературата за деца која се создава во Република Турција. Турските писатели за деца во Југославија кои обработуваат теми од детскиот живот и своите творби им ги посветуваат на децата, имаат можност да ги објавуваат во списанија за деца или како посебни изданија кои се печатат во издавачки куќи во Македонија на Турски јазик”.³

Македонскиот книжевен критичар Миодраг Друговац, во својата книга „Македонски писатели за деца” вели: „Писателите за деца од првата повоена генерација турски писатели кај нас, дури и без изградени норми на литературен јазик, мораа да носат двоен товар, товарот на сопствената преокупација на детството, и од друга страна, товарот на самата уметничка реч за деца”.

Придонесот на периодичните публикации за деца на турски јазик во Македонија, како што се: „Pioneer gazetesi” (Пионерски весник), „Sevinç” (Радост) и „Tomuġuk” (Цвет) е евидентен. Во овој контекст ќе ја цитираме мислата на Друговац, според кого: „На весниците и списанијата за деца им припаѓа историската улога во фундаирањето на патиштата по кои понатаму ќе се распростира литературниот збор за најмладите читатели кои првпат на свој мајчин јазик се нурнуваат во длабоките, далечни и шареновидни цветови и на животот во сите негови привлечни и непривлечни димензии”.⁴

Потсетувајќи се на првата повоена генерација турски писатели за деца, треба да се навратиме на трудот на д-р Ниметулах Хафиз: „Традиција и развој на литературата на Турците во Југославија”, во кој се

² Докторска на Ариф Аго

³ Ibid

⁴ Друговац М., Македонски писатели за деца, Скопје, 1975, стр. 9.

вели дека првата повоена генерација турски писатели за деца Шукри Рамо, Фахри Каја, Неџати Зекерија, Илхами Емин и други, чии што песни и раскази се објавени на страниците на весникот „Бирлик“ и списанијата за деца на турски јазик, се родени меѓу 1920 и 1930 година, кои ја преживеаја Втората светска војна, доживувајќи ја во сета нејзина суровост, без право да се изразуваат и школуваат на свој мајчин јазик.

Зборувајќи за пионерската улога на првата повоена генерација турски писатели кај нас, доаѓаме до заклучок дека овие писатели се и ден денес мошне активни и имаат богат литературен опус, пред сè во литературата за деца. Тие стојат на самиот врв и го претставува книжевно-естетското јадро како матица околу која се собираат или врз неа се надоврзуваат мнозина помлади талентирани писатели. Читајќи ги нивните дела може да се заклучи дека уште како дваесетгодишни млади луѓе сакале, во дадениот момент на свој начин и на свој мајчин јазик да ја искажат трагедијата и херојството на времето во кое живееле, а кога се настанати најубавите и најискрени родољубиви творби на турски јазик во Република Македонија.

ЗАКЛУЧОК

Да напоменеме дека ниедна културно-уметничка манифестација организирана со цел дружење и сплотување на децата од разни националности кај нас не може да има потрајно влијание од книгата, особено со раскази за деца на својот мајчин јазик. Книгата може да игра значајна улога во изградувањето на идни граѓани кои ќе бидат не само толерантни спрема припадниците на другите националности во нашата мултиетничка заедница, туку, не правејќи никаква разлика на национална или религиозна основа, луѓето ќе ги ценат според нивните квалитети, што ќе биде најсолидна основа за градење на современо општество според европски и светски стандарди на живеење и работа.

CHARACTERISTICS OF CHILDREN STORIES FROM FIRST POSTWAR GENERATION OF TURKISH WRITERS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

This study provides an overview of stories for children of the first postwar generation of Turkish writers in the Republic of Macedonia, analyze their main features and reasons influenced the choice of their subjects. The work of the first postwar generation of Turkish writers in Macedonia took place in conditions of postwar construction of the country when generally everybody believed in socialism, and it reflected the content of stories for children. The work in this period was difficult due

to lack of previous examples, the absence of rich world of yugoslav and turkish children's literature in Macedonia, and lack of contacts with the Republic of Turkey.

Key words: children's literature, short stories, first generation of turkish writers.

ЛИТЕРАТУРА

- Ateş, Kemal (1998). Gülten Dayıoğlu'nun çocuk romanları. T.C. Kültür Bakanlığı yayınları: Ankara.
- Bayram, Esad (1985). Ben ve çarşı Gece gezilerim. Birlik yayınları: Üsküp. Bir Tutam Hikaye, NİD Mikena, Manastır, 2008.
- Vardar Humaşah (1985). Kınalı keklik. Birlik yayınları: 1985.
- Zekeriya, Necati (1968). Bizim sokağın çocukları. Sevinç yayınları: Üsküp.
- Zekeriya, Necati (1967). Eski sokağın çocukları. Detska Radost: Üsküp.
- Zekeriya Necati (1973). Yeni sokağın çocukları. Birlik yayınları: Üsküp.
- Kaya Fahri (1994). Seçme yazılar. Birlik yayınları: Üsküp.
- Kaya, Güven İ. (1986). Yugoslavya Türk halkı yazımına gerçekçi bir bakış. Tan yayınevi: Priştine.
- Karahasan, Mustafa; Şükrü, Ramo; Zekeriya, Necati (1949). Makedonya genç Türk yazarlarının eserleri. Koço Ratsin yayınları: Üsküp.
- Karahasan, Mustafa (1991). Denemeler. Birlik yayınları: Üsküp.
- Karahasan, Mustafa (1995). Eleştiriler. Birlik yayınları: Üsküp.
- Адамтеска, С. (1994). Методски прирачник за ученичка лектира (I – IV одделение). Скопје.
- Севин, Алил (2009). Дидактички –методски осврт на литературата за деца во основните училиште. Ватра: Скопје.
- Бошковски, Петар (1972). Македонски раскази (Антологија). Култура: Скопје.
- Виготски, Ј. (1983). Мишљење и говор. Београд, 1983.
- Друговац, Миодраг (1975). Македонски писатели за деца. Македонска книга: Скопје.
- Друговац, Миодраг (1972). Принципи и пример. Скопје.
- Ѓурчинов, Милан (1996). Нова македонска книжевност (1945-1980) том I. НИО „Студентски збор”: Скопје.
- Ѓурчинов, Милан (1983). Определување. Култура: Скопје.
- Емин, Илхами (1978). Поетското во расказите на Шукри Рамо. Петнаесетти Рационали Средби (Посебен отпечаток): Велес.

Zlatni danci 1 - Život i djelo Jagode Truhelke
HAZU Zavod za znanstveni rad u Osijeku, Pedagoški fakultet Osijek,
Matica hrvatska Osijek, 6. i 7. studenoga 1997.

Zlatni danci 2 - Prinos Osijeka dječjoj književnosti
Pedagoški fakultet Osijek, Matica hrvatska - Ogranak Osijek,
20. siječnja 2000.

Zlatni danci 3 - Bajke od davnina pa do naših dana
Pedagoški fakultet, Hrvatski znanstveni zavod Pečuh,
Matica hrvatska Osijek, 15. i 16. ožujka 2001.

Zlatni danci 4 - Basne
Pedagoški fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Matica hrvatska Osijek, 3. i 4. travnja 2002.

Zlatni danci 5 - Kršćanstvo i dječja književnost
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Matica hrvatska Osijek, 19. i 20. ožujka 2003.

Zlatni danci 6 - Život i djelo(vanje) Ivane Brlić-Mazuranić
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Matica hrvatska Osijek, 2. i 3. travnja 2004.

Zlatni danci 7 - Obitelj u književnosti za djecu i mladež
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Matica hrvatska Osijek, 14. i 15. travnja 2005.

Zlatni danci 8 - Mitovi i legende
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Matica hrvatska Osijek, 6. i 7. travnja 2006.

Zlatni danci 9 - Život i djelo(vanje) Ante Gardaša
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Matica hrvatska Osijek, 29. i 30. ožujka 2007.

Zlatni danci 10 - Život i djelo(vanje) Sunčane Škrinjarić
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Matica hrvatska Osijek, 10. i 11. travnja 2008.

Zlatni danci 11 - Život i djelo(vanje) Nade Iveljić
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Osijek, 2. i 3. travnja 2009.

Zlatni danci 12 - Život i djelo(vanje) Višnje Stahuljak
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Osijek, 9. i 10. travnja 2010.

Zlatni danci 13 - Suvremena dječja književnost
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Osijek, 7. i 8. travnja 2011.

Zlatni danci 14 - Suvremena dječja književnost II
Filozofski fakultet Osijek, Filozofski fakultet Pečuh,
Osijek, 12. i 13. travnja 2012.

